

СПІВВІДНОШЕННЯ СЕМАНТИЧНОЇ І ФОРМАЛЬНО-ГРАМАТИЧНОЇ СТРУКТУР У ДВОСКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

Структура речення формується взаємодією двох планів, в одному з яких відображається зв'язок речення з об'єктивною дійсністю, в іншому – його зв'язок з процесом мислення. Акт мислення є двочленным, тобто певному суб'єктові властива певна предикативна ознака. Суб'єкту й предикату судження в структурі речення відповідають два його організаційних центри, що позначають носія предикативної ознаки та саму предикативну ознаку. Отже, двоскладність, двокомпонентність, є невід'ємною ознакою речення, оскільки воно служить вираженням акту мислення [12: 24; 13: 27].

Окреме повідомлення про факт позамовної дійсності може отримувати повне граматичне вираження, пройшовши кілька так званих ярусів свого формування. Перехід від одного ярусу до іншого передбачає аналіз структур, що склалися попередньо, і синтез нових структур з одержаних даних. Формування структури, зміст якої визначається не структурами окремих мов, а особливостями мисленнєвої діяльності людини характерне для семантичного ярусу. На цьому етапі можна передбачити виникнення первісних видів речень. Відбір лексичних одиниць і граматичних форм у конкретних реченнях здійснюється на семантико-синтаксичному ярусі, процес формування речень завершується на формально-граматичному [2: 32].

У семантично елементарному реченні предикат своєю валентністю передбачає кількісний і якісний склад непередикатних семантем, яким на семантико-синтаксичному рівні відповідають субстанціальні синтаксеми, що на формально-граматичному представлені характерними для них членами речення, тобто семантично елементарному реченню властиве однозначне співвідношення між компонентами власне-семантичного, семантико-синтаксичного та формально-граматичного ярусів. А.П.Загнітко зазначив, що семантична структура речення ґрунтується на семних компонентах дієслова – валентних гніздах. Формально-граматична структура співвіднесена з цими валентними гніздами і має певні особливості, з-поміж яких суттєвими є структурні зв'язки морфологічних форм [11: 92].

Реалізація власне-семантичної структури одиницями формально-граматичного рівня, що є компонентами простого двоскладного речення, відбувається через посередництво семантико-синтаксичної структури, причому “можливості різної семантико-синтаксичної і формально-граматичної інтерпретації власне-семантичної структури в елементарному двоскладному реченні обмежені [8: 155]. Це зумовлено особливістю елементарної синтаксичної конструкції: вона складається з компонентів однієї валентної рамки предиката, в якій непередикатними компонентами є власне-іменники. Вони ґрунтуються на реальній предметності позначуваних ними об'єктів, тобто їм притаманна диференційна семантична ознака

“предметність”, яка є діаметрально протилежною граматичній предметності, невластне-предметності, коли предикатна ознака, властивість або відношення оформлені відповідними іменниками-дериватами як граматичним підкласом іменників [7: 45 – 47].

Об’єктом дослідження в статті обрано між’ярусну кореляцію в структурі речення, зумовленого чотиривалентними предикатами, до яких належать дієслова на позначення руху, переміщення та конкретної фізичної дії.

На основі валентного потенціалу дієслів руху, переміщення в сучасній українській мові сформовано три основних типи семантико-синтаксичної структури елементарних двоскладних речень: 1) суб’єктна синтаксема на позначення активного виконавця дії + предикатна синтаксема із значенням руху + дві локативних синтаксеми, що характеризують вихідний і кінцевий пункти руху + інструментальна синтаксема із значенням засобу руху; 2) субстанціальна синтаксема з функцією суб’єкта дії + предикат руху + три локативних синтаксеми, що вказують на вихідний і кінцевий пункти руху та шлях руху; 3) суб’єкт дії + предикат переміщення + об’єктна синтаксема + дві локативних синтаксеми на позначення вихідного й кінцевого пунктів переміщення.

Репрезентація трьох зазначених типів семантико-синтаксичної структури елементарним двоскладним реченням передбачає, що суб’єкт дії представлений називним підмета, предикат – дієвідмінюваним присудком, з яким формою керування пов’язані три приприсудкових другорядних члени речення. Вони корелюють з правобічними субстанціальними синтаксемами: двома локативними на позначення вихідного й кінцевого пунктів руху та інструментальною з функцією засобу руху (перший тип структури); трьома локативними, що вказують відповідно на вихідний, кінцевий пункти руху та шлях руху (другий тип); об’єктною та двома локативними, які характеризують вихідний і кінцевий пункти переміщення (третій тип). Ієрархія значень правобічних субстанціальних компонентів у валентності предиката визначає силу керування: сильне, напівслабке і слабке. Однак унаслідок перетворень на семантико-синтаксичному рівні виникають компоненти із синкретичним значенням, зумовлені переміщенням субстанціальної синтаксеми з однієї позиції в іншу і набуттям нею у зв’язку з цим нового семантичного значення. У двоскладному реченні спостерігаємо зміну синтаксичних зв’язків і синтаксичних залежностей, що свідчить про порушення симетричної між’ярусної кореляції. Н.М.Арват зазначила, що питання співвідношення граматичної і семантичної структури речення, їх асиметричності є, власне, питанням граматичного вираження семантичних компонентів, що складають семантичну структуру речення [1: 40]. Н.В.Гуйванюк указала на те, що “на формально-граматичному рівні для інтерверсивних (транспозиційних – О.К.) співвідношень характерна міжпозиційна (різнопозиційна) функціональна еквівалентність членів речення всередині його структурної схеми... інтерверсивні співвідношення виходять за межі синтаксичної синонімії, у традиційному її тлумаченні, оскільки охоплюють співвідношення компонентів з різним граматичним

значенням” [10: 20]. Інформативна вагомість окремих компонентів, на її думку, спричинює їхнє переміщення з однієї синтаксичної позиції в іншу, що зумовлює видозміну ієрархії інформативно-референційної структури висловлення [там само: 21].

У семантико-синтаксичній структурі, сформованій чотиривалентним предикатом руху, відбувається переміщення інструментальної синтаксеми із значенням засобу руху або локативної синтаксеми, що вказує на шлях руху, в позицію суб’єкта дії, який зазнає редукції. Унаслідок цього виникає компонент з синкретичним значенням інструментального суб’єкта або локативного суб’єкта. Двоїстість семантичної якості синкретичного компонента утворюється у процесі взаємодії семантики форми і лексичної семантики наповнювача форми, яка характеризується різноспрямованістю обох семантик. На семантико-синтаксичному рівні транспозицію відмінкових форм (переміщення орудного інструментального або локативного в позицію називного суб’єктного) І.Р.Вихованець кваліфікував як явище семантико-синтаксичної конденсації. Предикат, визначаючи кількісні та якісні характеристики субстанціальних компонентів, у разі редукції одного з них зберігає семантику базової конструкції через нашарування семантик двох компонентів в одному трансформованому компоненті. Лексичні заміщення, що відбуваються під час трансформації відмінків, тобто коли в суб’єктну позицію називного потрапляє компонент відмінної від попереднього якості, характерні власне-іменникам [5:171]. Г.Г.Рогачова, досліджуючи особливості інструментальної синтаксеми, указала на те, що засіб, на відміну від знаряддя, діє більш самостійно, тому найменування засобів нерідко можуть посідати позицію суб’єкта дії [17: 6].

У структурі базового речення прислівний другорядний член, поєднаний із присудком слабким керуванням, що ґрунтується на інструментальній синтаксемі зі значенням засобу руху, або приприсудковий другорядний член, що пов’язаний із присудком напівслабким керуванням, який співвідноситься з локативною синтаксемою, що характеризує шлях руху, внаслідок трансформацій переходить у похідному реченні в позицію підмета. Він репрезентантує синкретичний компонент. Змінюється також і кількість приприсудкових другорядних членів, що корелюють з правобічними субстанціальними синтаксемами. У структурі похідної конструкції їх два. Ними є придієслівні другорядні члени, що співвідносяться з локативними синтаксемами на позначення вихідного та кінцевого пунктів руху і поєднуються з присудком напівсильним керуванням. Вони виступають щодо нього в правобічній позиції, оскільки виражають правобічні іменникові компоненти, і залежно від комунікативної актуальності, яка впливає на облігаторний або факультативний статус відповідних синтаксем, лексичне представлення згаданих другорядних членів у структурі двоскладного речення відзначається вибірковістю, напр.: *Вони виїхали зі складу до фабрики машиною* → *Машина виїхала зі складу до фабрики*; *Спортсмени прибувають з Херсона до Одеси поїздом* → *Поїзд прибуває з Херсона до Одеси*; *Хлопці біжать до лісу стежкою* → *Стежка біжить до лісу*. Функціонування

локативної синтаксеми на позначення шляху руху в позиції суб'єкта дії є нехарактерним для сучасної української літературної мови. Це зумовлено лексико-семантичною природою предиката руху, який передбачає, що виконавцем дії є істота, і набуття компонентом з локативним значенням її функцій не завжди є доречним і виправданим з погляду мовних закономірностей.

Власне-семантична структура, сформована чотиривалентним предикатом переміщення, також зазнає змін на семантико-синтаксичному рівні. Переміщення називного суб'єкта дії в позицію орудного суб'єкта дії сприяє перетворенню двоскладної конструкції активного типу в пасивну. Ж.Вейренк зазначав, що “конструкції, які містять орудний агенса, являють собою пасивну трансформацію активного звороту” [4: 130]. Р.Якобсон вважав, що форми пасиву сигналізують про те, що дію виконує не суб'єкт: вона переходить на нього ззовні [18: 213]. Це спричинює зміну предиката дії на предикат результативного стану й транспозицію об'єктної синтаксеми в позицію суб'єктної. Суб'єктна синтаксема зазнає часткової нейтралізації, оскільки називний суб'єкта дії переходить у позицію орудного суб'єкта дії, напр.: *Дівчина переставила квіти з підвіконня на підлогу* → *Квіти переставлені (дівчиною) з підвіконня на підлогу*; *Хлопці поштовхали мотоцикл зі шляху на узбіччя* → *Мотоцикл поштовханий (хлопцями) зі шляху на узбіччя*. Перетворення активної конструкції в пасивну має такий вигляд: називний суб'єкта дії + предикат дії + об'єкт дії → називний об'єктного суб'єкта + предикат результативного стану + орудний суб'єкта дії [6: 113].

У розв'язанні питання про те, у якому структурному елементі речення представлений семантичний суб'єкт, а в якому – семантичний об'єкт, визначальним фактором, на думку О.В.Бондарка, є відображення в його семантиці об'єктивної дійсності: хто в позалінгвістичній ситуації виконує ці дії і що є тим об'єктом, на який вони поширюються [3: 19].

З формально-граматичного погляду пасивна конструкція залишається двоскладним реченням, але, на відміну від вихідної, базової, двоскладної активної, в ній порушено співвідношення між семантико-синтаксичними функціями суб'єкта і об'єкта дії та формами їхнього вираження, оскільки в позиції підмета виступає називний об'єкта дії, а в позиції приприсудкового другорядного члена речення – орудний суб'єкта дії, що свідчить про її похідний характер [8: 70 – 71], пор.: *Вони переставили крісло від ліжка до столу* і *Крісло переставлене ними від ліжка до столу*.

Видозмінюються і синтаксичні зв'язки у двоскладному реченні: сильнокерований приприсудковий другорядний член, що представляє об'єктну синтаксеми вихідної конструкції, в похідній функціонує в позиції підмета як виразник синкретичного компонента із значенням об'єктного суб'єкта, а суб'єкт дії з позиції підмета перемістився в позицію приприсудкового другорядного члена, пов'язаного з головним слабким керуванням.

Чотиривалентні предикати зі значенням конкретної фізичної дії (КФД) у сучасній українській мові формують чотири основних типи семантико-

синтаксичної структури елементарних речень: 1) синтаксема із функцією суб'єкта дії + предикатна синтаксема КФД + дві об'єктних синтаксеми, одна з яких має предметно-результативне значення, а друга позначає джерело або засіб дії + інструментальна синтаксема з функцією знаряддя дії; 2) синтаксема із функцією суб'єкта дії + предикатна синтаксема КФД + об'єктна синтаксема, що вказує на предмет дії + об'єктно-локативна синтаксема на позначення предмета, з поверхні або зсередини якого вилучають інший предмет або на поверхню чи всередину якого його вміщують + інструментальна синтаксема на позначення знаряддя дії; 3) синтаксема з функцією суб'єкта дії + предикатна синтаксема КФД + об'єктна синтаксема + адресатна синтаксема + інструментальна синтаксема на позначення знаряддя дії; 4) синтаксема з функцією суб'єкта дії + предикатна синтаксема КФД + об'єктна синтаксема з партитивним значенням або із значенням виду запису + дві об'єктно-локативних синтаксеми, які встановлюють вихідний і кінцевий пункти переміщення об'єкта.

Формально-граматичними репрезентантами зазначених типів семантико-синтаксичної структури речення двоскладне речення з симетричним або асиметричним характером функціонального зв'язку між членами речення і відповідними синтаксемами. Коли одиниці власне-семантичної структури збігаються з компонентами семантико-синтаксичної структури, які, в свою чергу, корелюють з відповідними членами речення, тобто коли між структурними елементами трьох рівнів речення наявний однозначний функціональний зв'язок, тоді наявне симетричне співвідношення семантичної і формально-граматичної структури. Асиметрія співвідношень в елементарному двоскладному реченні виявляється не в кількісному складі компонентів цих ярусів, а у відсутності однозначного зв'язку між семантичними функціями тих чи інших структурних компонентів [9: 8 – 9]. Синтаксична конструкція з симетричною між'ярусною кореляцією є вихідною у трансформаційних перетвореннях, унаслідок яких виникають речення з асиметричною кореляцією.

Типовим виявом асиметрії є функціонування суб'єктної синтаксеми в нетиповій для неї формально-граматичній позиції. О.Г.Межов зазначав, що у двоскладному реченні, де суб'єкт перебуває у формах непрямих відмінків, найчастіше простежуємо асиметрію між формальною і семантичною структурами. У випадках асиметричної побудови речення формально-синтаксичні члени набувають нетипової для них ролі в значеннєвій організації речення. Однакові за формально-синтаксичною будовою двоскладні речення бувають неоднаковими за семантико-синтаксичною організацією [15: 58]. Суб'єкт дії внаслідок часткової нейтралізації переміщується з позиції називного в позицію орудного безприйменникового. Часткова нейтралізація суб'єктного значення спричинює посилення об'єктного, тобто спостерігаємо акцентування на результативності дії особи, про що сигналізує об'єкт у позиції суб'єкта. Внаслідок таких трансформаційних перетворень на семантико-синтаксичному рівні виникають компоненти з синкретичним значенням об'єктного суб'єкта й

інструментального суб'єкта. При зміні вихідної, базової, позиції відбувається семантичне ускладнення синтаксеми, яка з вихідної позиції переносить у похідну попереднє значення і набуває нового в новій синтаксичній позиції [14: 96]. Предикат дії змінюється на предикат результативного стану, формально-граматичним виразником якого є пасивний дієприкметник. Цей процес має такий схематичний вигляд: називний суб'єкта дії + предикат дії + об'єкт дії → називний об'єктного суб'єкта + предикат результативного стану + орудний суб'єкта дії [6: 113]. Напр.: *Лісник відпиляв гілку від дерева пилою* → *Гілка відпиляна від дерева (лісником) пилою*; *Жінка зачерпнула борошна з мішка чашкою* → *Борошно зачерпнуте з мішка (жінкою) чашкою*; *Роман відписав лист другові олівцем* → *Лист відписаний другові (Романом) олівцем*. Велика сполучуваність предикатів результативного стану зумовлена їхньою похідністю від предикатів дії.

На формально-граматичному рівні ці перетворення спричинюють зміну синтаксичних залежностей і мають такий вигляд: підмет виражає синтаксему з синкретичним значенням об'єктного суб'єкта, морфологічне представлення предиката змінюється з відмінюваного дієслова на дієприкметник, якому підпорядковані керовані приприсудкові другорядні члени, оскільки валентні характеристики предиката лишилися без змін. Один другорядний член поєднаний із присудком напівсильним керуванням, бо він ґрунтується на об'єктній синтаксемі зі значенням джерела або засобу дії (перший тип структури), або об'єктній синтаксемі, що вказує на предмет, з поверхні чи зсередини якого вилучають інший предмет або на поверхню чи всередину якого його вміщують (другий тип), або адресатній синтаксемі (третій тип), а другий пов'язаний формою слабкого керування, тому що він виражає синтаксему із синкретичним значенням інструментального суб'єкта, третій другорядний член представляє інструментальну синтаксему й також поєднаний із присудком формою слабкого керування. Другорядні члени, які репрезентують правобічні синтаксеми, зумовлені валентністю предиката, що поєднує значення КФД і переміщення, причому перше є домінантою, поєднані з присудком напівслабким і слабким керуванням. Напівслабким керуванням пов'язані з присудком правобічні компоненти, що корелюють з об'єктно-локативними синтаксемами на позначення відповідно вихідного й кінцевого пунктів переміщення предмета. Другорядний член речення, який відповідає синтаксемі з синкретичним значенням інструментального суб'єкта, поєднаний із присудком слабким керуванням.

І.Р.Вихованець наголосив, що називний, утворений унаслідок переміщення знахідного об'єкта в суб'єктну позицію речення, об'єднує значення суб'єктної позиції і значення вихідної форми знахідного, тобто виражає значення об'єктного суб'єкта. У формально-синтаксичному плані, виконуючи функцію підмета, подібний компонент не відрізняється від базового називного. Ускладнений супровідною об'єктною семантикою, називний суб'єкта стану функціонує в пасивних конструкціях, утворених від активних [6: 83]. Суб'єктне значення орудного зумовлене несумісністю в похідних пасивних конструкціях із предикатами результативного стану

позиції називного із семантикою суб'єкта дії. Пасивна конструкція немовби складається з двох автономних частин, першу з яких становить власне-пасивна структура із предикатом результативного стану і називним об'єктного суб'єкта (носія пасивного стану), а другу, периферійну, – згорнута структура із предикатом дії, репрезентована орудним суб'єкта дії [там само: 126].

Пасивні дієприкметники, що утворюються тільки від перехідних дієслів і характеризують ознаку як наслідок дії не активного діяча, а приписуваного йому стану як зовнішнього чинника, у сучасній українській мові є основними формами в організації пасивних конструкцій. Однак їхнє пасивне значення повністю реалізується тільки на рівні речення, коли дієприкметник є елементом предикативного центру, а словоформа орудного виражає значення діяча. М.Я.Плющ указала на те, що пасивна конструкція речення з дієприкметником ґрунтується на опозиції “активна/пасивна” [16: 16].

За умов повної нейтралізації суб'єктного значення суб'єктна синтаксема із значенням діяча зазнає повної редукації, що спричинює перетворення двоскладного речення в односкладне неозначено-особове.

У семантико-синтаксичній структурі речень першого і другого типу можливе переміщення інструментальної синтаксеми з функцією знаряддя дії в позицію суб'єктної. Таку трансформацію уможлиблює повна нейтралізація і редукація суб'єкта дії. Унаслідок подібних перетворень постає компонент із синкретичним значенням інструментального суб'єкта й порушується однозначне функціональне співвідношення між одиницями семантико-синтаксичного та формально-граматичного рівнів речення. На думку І.Р.Вихованця, синкретичним слід вважати називний відмінок у функції інструментального суб'єкта, утворений від орудного інструментального. Редукація первинного називного суб'єкта і трансформація в позицію називного орудного у функції знаряддя дії зумовлюють конденсацію вторинним називним двох значень – суб'єктності та інструментальності. Така перебудова речення звичайно викликана потребами актуального членування [6: 83]. Предикат дії не змінює своєї якості в процесі згаданого перетворення. Напр.: *Робітники викачали воду з шахти насосом* → *Насос викачав воду з шахти*; *Вони вибили шибку в кімнаті каменем* → *Камінь вибив шибку в кімнаті*.

У структурі похідного двоскладного речення підмет представляє субстанціальну синтаксему із синкретичним значенням інструментального суб'єкта, дієслівний присудок – предикат дії, один приприсудковий другорядний член поєднується з присудком сильним керуванням, оскільки виражає об'єктну синтаксему з предметно-результативним значенням (перший тип) чи об'єктну синтаксему (другий тип), другий прислівний компонент відповідає об'єктній синтаксемі, яка вказує на джерело або засіб дії (перший тип) або об'єктно-локативній синтаксемі, що характеризує предмет, з поверхні чи зсередини якого вилучають інший предмет або на поверхню чи всередину якого його вміщують (другий тип), і перебуває з присудком у формі підрядного зв'язку – напівсильного керування. Отже,

кількість другорядних компонентів у похідному реченні, на відміну від вихідного, зменшується на один і дорівнює двом, що спричинено виникненням синкретичного компонента. Подібні трансформації теоретично можливі, але практично вживаються обмежено, бо на сучасному етапі розвитку української мови є дещо штучними.

Отже, власне-семантична структура, зумовлена чотиривалентними предикатами руху, переміщення та конкретної фізичної дії має формально-граматичне представлення через посередництво семантико-синтаксичного рівня. Між'ярусній кореляції семантичного і формально-граматичного ярусів елементарного двоскладного речення притаманна як симетрія, так і асиметрія. Симетричні співвідношення відрізняє однозначний функціональний зв'язок між структурними елементами. Асиметрія ж характеризується порушенням такого міжрівневого зв'язку. У двоскладному реченні, сформованому предикатом руху, вона виражена компонентами з синкретичним значенням інструментального суб'єкта та локативного суб'єкта, які представлені на формально-граматичному рівні підметом. Асиметрію між'ярусних співвідношень у реченні, породженому предикатом переміщення, репрезентує пасивна двоскладна конструкція, підмет якої корелює з об'єктним суб'єктом, приприсудковий другорядний член, поєднаний з головним формою слабкого керування, ґрунтується на інструментальному суб'єкті, а присудок представляє предикат результативного стану.

Асиметрія у структурі двоскладного речення, породженого чотиривалентним предикатом зі значенням конкретної фізичної дії, представлена функціонуванням синтаксем з синкретичним значенням об'єктного суб'єкта й інструментального суб'єкта, формально-граматичними корелятами яких є відповідно підмет і приприсудковий другорядний член, поєднаний із присудком слабким керуванням. Наявність інструментального суб'єкта в позиції підмета внаслідок редукції суб'єкта дії також характеризує асиметричні співвідношення між семантико-синтаксичною та формально-граматичною структурами двоскладного речення.

Література:

1. Арват Н.М. Про асиметрію простого речення // Мовознавство. – 1978. – № 2. – С. 37–43.
2. Безпояско О.К. Дериваційні відношення між реченням і словосполученням // Мовознавство. – 1984. – № 2. – С. 32–37.
3. Бондарко А.В. Проблемы грамматической семантики и русской аспектологии. – Спб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1996. – 220 с.
4. Вейренк Ж. Синтаксический анализ творительного падежа // Исследования по славянскому языкознанию: Сб. в честь 60-летия проф. С.Б.Бернштейна. – М.: Наука, 1971. – С. 129–139.
5. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – 222 с.
6. Вихованець І.Р. Система відмінків української мови. – К.: Наук. думка, 1987. – 231 с.

7. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті.–К.: Наук. думка, 1988.–256 с.
8. Городенська К.Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка, 1991. – 192 с.
9. Городенська К.Г. Симетрія та асиметрія між'ярусних співвідношень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць/ Наук. ред. А.П.Загнітко. – Донецьк: ДонДУ, 1998. – Вип. 4. – С. 6 – 11.
10. Гуйванок Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць: Автореф. дис. д-ра філол. наук: 10.02.01/ АН України. Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні. – К., 1993. – 34 с.
11. Загнітко А.П. Теоретична грамати́ка української мови: Синтаксис. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
12. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. – М.: Наука, 1982. – 366 с.
13. Ломтев Т.П. Описание структуры предложения на основе его функционального представления // Slavia. – 1965. – № 3. – С. 422 – 430.
14. Масицька Т.Є. Семантико-синтаксична валентність дієслова: Дис. ...канд. філол. наук. – Луцьк, 1996. – 217 с.
15. Межов О.Г. Співвідношення семантико-синтаксичного та формально-синтаксичного членування простого речення з суб'єктними синтаксемами // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць / Наук. ред. А.П.Загнітко. – Донецьк: ДонДУ, 1998. – Вип 4. – С. 57 – 61.
16. Плющ М.Я. Відмінкова словоформа в поліпредикативній конструкції // Мовознавство. – 1979. – № 1. – С. 13 – 19.
17. Рогачева Г.Г. Семантическое и формальное варьирование инструментальных синтаксем (на материале современного украинского литературного языка): Автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.02 / Ин-т языкознания им. А.А.Потебни АН УССР. – К., 1988. – 17 с.
18. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Наука, 1974. – 428 с.

І.В. Дудко

СЕМАНТИКА ГРАМАТИЧНОЇ КАТЕГОРІЇ ВИДУ ДІЄСЛОВА: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ

Категорія виду дієслова є однією з найскладніших граматичних категорій. Вже понад століття дослідники виявляють до неї велику увагу. Свідченням цього є, зокрема, величезна наукова література з аспектології, ключовими питаннями якої є вид як граматична категорія (словозмінна чи класифікаційна?); визначення видової пари; критерій видової корелятивності; типи формальних і семантичних відношень між членами видової пари; проблема інваріанта та часткових значень видів; зв'язок виду з лексичним значенням дієслова; роль дієслівної префіксації в системі видової корелятивності (проблема чистовидових префіксів); співвідношення категорії виду із суміжними категоріями (часу, способу, роду (способу) дієслівної дії) [14, 8].

Дієслівний вид – граматична категорія дієслова, яка узагальнено вказує на перебіг у часі позначеної дієсловом дії. На відміну від категорії дієслівного часу, вид пов'язаний не з дейктичною темпоральною (часовою) локалізованістю дії, а її внутрішньою темпоральною структурою, з тим, як